

Una façana urbana excepcional

Regeneració ambiental i posada en valor de la façana fluvial d'Amposta

Carlos Brull i Andreu Alfonso / © Imatges cedides pels autors

El front fluvial del castell i nucli històric o Vila d'Amposta es caracteritza per la seva situació a tocar d'aigua, just a sobre d'un penyal que té el seu punt més elevat al castell i que va descendint progressivament fins a tocar l'aigua en la zona situada en l'actual plaça del Poador.

Aquesta situació, amb cases penjades sobre l'aigua, antigament havia estat adoptada per poques poblacions en el curs inferior de l'Ebre. Aquestes, preferentment es situaven a certa distància o sobre turons enretirats per a protegir-se de les riuades. Només Móra d'Ebre, Tortosa i Miravet tenien disposicions tipològiques similars; les dues primeres, però, han perdut aquesta condició degut al desplaçament de les ribes per aportació de materials antròpics i creació de nous passejos urbans de ribera.

Això converteix la façana fluvial d'Amposta actualment en un ambient urbà singular i únic de gran interès arquitectònic, paisatgístic i ambiental. A aquests s'hi sumen els valors històrics, ja que Amposta, per la seva ubicació estratègica com a nus en les rutes del litoral mediterrani i les que enllacen amb l'interior a través de la vall de l'Ebre, tant per via terrestre com fluvial, ha tingut un paper determinant en molts moments de la història. Així per exemple, els ibers establiren cap al segle IV aC un important nucli de control a la zona del castell vinculat a un port marítim-fluvial, encara que hi ha indicis d'ocupacions anteriors.

El lloc fou també escenari directe dels enfrontaments per terra i per mar entre romans i cartaginesos en les guerres púniques. Els àrabs hi instal·len un castell (*hishn*) avançat per a protegir Tortosa (Turtuxa)

i els cavallers de l'orde de Sant Joan hi establiren la seva seu administrativa a la Corona d'Aragó després de la reconquesta cristiana. El castell i la Vila d'Amposta han estat escenari de molts dels conflictes bèl·lics moderns, entre els més recents destaquen les escaramusses navals durant la primera guerra carlina del s. XIX o els episodis de la passada guerra civil del segle XX. Com a porta del Delta de l'Ebre, Amposta, amb el seu pont penjat construït a inicis del s. XX, té actualment un paper molt important en la vertebració del territori.

Aquesta singularitat i els valors destacats han fet que actualment s'estigui tramitant la declaració de la Façana Fluvial d'Amposta com a Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN), en la modalitat de conjunt històric.

Vista frontal de l'arc gòtic del castell

Fitxa tècnica

Nom de l'obra: Regeneració ambiental i posada en valor de la façana fluvial d'Amposta (Montsià)

Ubicació: Tram de façana fluvial comprès entre la plaça del Poador i el castell d'Amposta

Promotor: Ajuntament d'Amposta

Projecte: Andreu Alfonso i Carlos Brull

Col·laboradors del projecte: Ferran Gris Jeremias

Directors i execució d'obra: Andreu Alfonso i Carlos Brull

Coordinador de seguretat i salut: Carlos Brull

Constructor: RÈCOP Restauracions arquitectòniques (1a fase)
i Adolfo Constructors (2a fase)

Caps d'obra: Teresa Arnal (1a fase) i Adolfo Martí (2a fase)

Principals industrials: Bastides Foreseny, Grues Romaní, Marbres Castells,
Serralleria Robert Moliné i Instal·lacions Alesan

Dates d'acabament de l'obra: novembre 2017 (1a fase) i desembre 2018 (2a fase)

■ Patrimoni històric, arquitectònic i ambiental en perill

Paradoxalment amb els valors i interès històric, arquitectònic i ambiental exposats, aquesta façana fluvial presentava, fins fa poc, un risc molt elevat de destrucció o pèrdua patrimonial importants, resultat bàsicament d'un marc normatiu inadequat i d'una progressiva situació d'abandonament i degradació de les edificacions que la conformen.

Així, per un cantó, la consideració de la riba d'Amposta com a front marítim feia que li fos aplicable la Llei General de Costes. Segons aquesta, tret del castell que gaudeix de protecció patrimonial especial, la resta de construccions de la façana urbana estan afectades per les seves determinacions genèriques. El planejament urbanístic vigent preveia, en conseqüència, l'enderroc de totes aquestes construccions, històriques o modernes i la creació d'un passeig a la vora del riu. La declaració de BCIN promoguda per l'Ajuntament permetrà aplicar un règim especial a aquest tram i revertir la situació actual.

Un dels aspectes que havia contribuït molt negativament a l'actual situació és el fet de què, malgrat la

Tram del pont penjant fins a la plaça del Poador després de l'actuació

Vista lateral de la terrassa creada sobre l'arc gòtic

Baluard-mirador recuperat i pont penjant al fons

Plaça del Poador, i just a la dreta, baluard mirador recuperat

centralitat i significació de la zona urbana, aquesta presenti una ocupació molt baixa de les seves edificacions. Això havia repercutit en una greu manca de manteniment, ja força prolongada de les construccions, en una degradació important de l'àmbit i un aspecte general de deixadesa i marginalitat.

La dificultat d'un accés fàcil a les façanes que donen al riu, que en aquest tram assoleix profunditats de fins a prop de 20 metres, ha estat un dels motius que ha portat a aquest estat i també a una baixa qualitat de les construccions que donen al riu, especialment en les remunes modernes. A banda d'ai-

xò, un dels símptomes més evidents d'aquesta circumstància era la presència de vegetació descontrolada creixent sobre els murs i les petites cornises de roca sobre les quals s'assenten les edificacions i l'acumulació sobre aquestes de runa i deixalles urbanes.

A nivell patrimonial, aquest context havia portat a què la majoria dels elements d'arquitectura històrica que integren la façana passessin desapercebuts, o fins i tot estiguessin en risc de desaparèixer. Així, per exemple, uns dels elements del castell caracteritzat per la presència d'un gran arc gòtic de pedra treballada estava a punt de

col·lapsar degut a les lesions estructurals que presentava i a l'acumulació de vegetació i runa a la petita plataforma superior. Les construccions medievals que, entre els seus dos fossats, donen al riu eren il·legibles.

Al tram situat a l'altre cantó del Pont penjant passava el mateix en un interessant edifici medieval situat sobre el lloc on se suposa que estava emplaçada la cova on va viure Santa Susanna (antiga patrona de la ciutat i que encara gaudeix de gran devoció popular) o un antic baluard de les guerres carlines que sobresurt al riu. També havien perdut el seu caràcter algun dels passatges antics que des de la vila baixaven mitjançant escales cap a l'Ebre.

Vista des de l'interior del
passatge recuperat

Vista prèvia de la
zona del castell

Arc gòtic després de la desbrossada

Instal·lació de bastida penjada

Treballs d'ancoratge del parament de l'arc
a la roca

■ Actuació condicionada per les dificultats d'accés

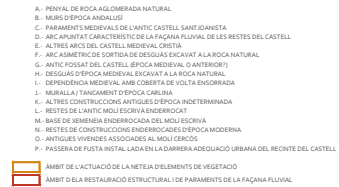
La dificultat d'accés fàcil a les façanes de les construccions que conformen el front fluvial, a les que abans s'ha fet referència, ha estat sens dubte el principal condicionant que l'actuació realitzada ha hagut d'afrontar en totes les fases dels treballs, des de la redacció del projecte fins a la seva execució final.

Així, la impossibilitat amb mitjans convencionals de la presa de les dades necessàries per a realitzar el projecte, va obligar a utilitzar metodologies de treball alternatives

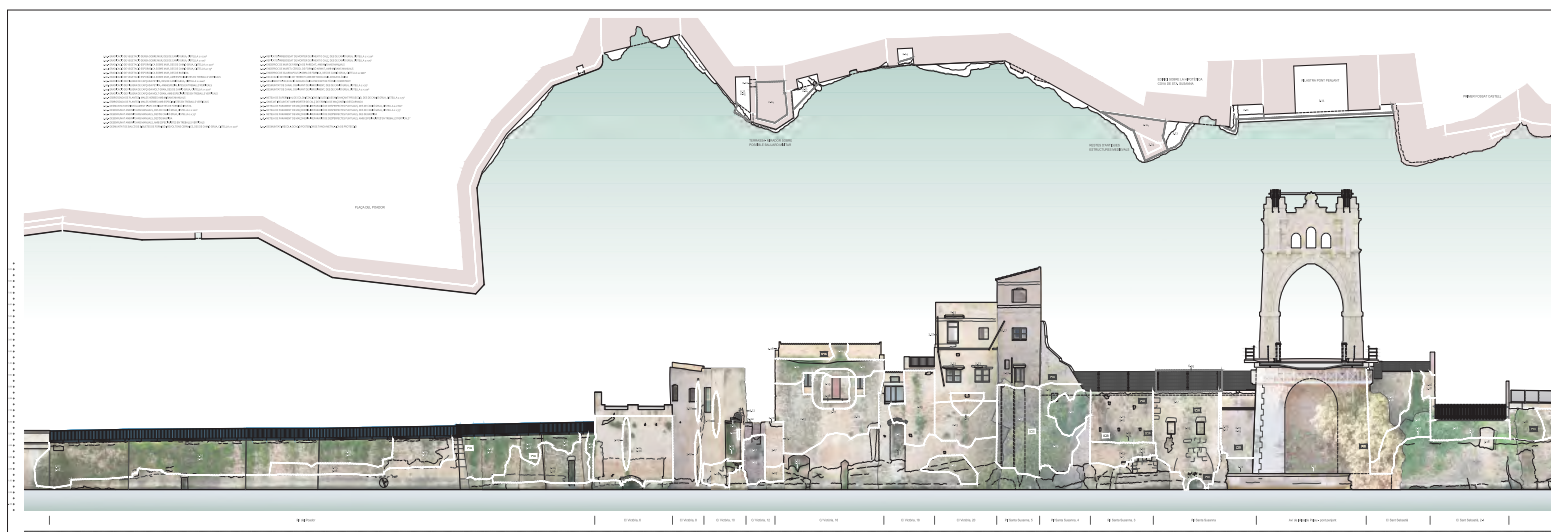
basades en l'aplicació de noves tecnologies, com són la generació de models virtuals 3D a partir del processament d'imatges o la realització d'aixecaments ortofotogràfics de les façanes dels edificis, amb presa de fotografies i recolzament topogràfic fets des de vaixell o des de la riba oposada de l'Ebre, a una distància de prop de 120 metres.

Encara més complexa ha resultat l'execució de les obres realitzades amb aquestes males condicions d'accessibilitat, tenint en compte la dificultat d'alguns dels treballs a realitzar, com ara les restitucions de carreus de gran pes, execució

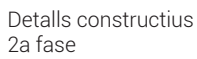
de cosits horitzontals de fàbriques a la roca de fins a 2,50 metres de longitud, excavacions arqueològiques en espais reduïts, etc. A banda de comptar amb els professionals capacitats per a realitzar aquests tipus de treballs de restauració arquitectònica i consolidacions estructurals, el desenvolupament de l'obra va requerir mitjans auxiliars i tècniques de treball singulars, com ara la utilització de bastides penjades i invertides, manipulació de materials, residus i treball d'operaris des de cistelles suspeses de grues de grans dimensions i prestacions, o utilització d'escaladors en la realització de determinades tasques.

Plànol corresponent a la primera fase del projecte

Plànol general de la proposta en el tram Pont penjant - Plaça del Poador (2a fase)

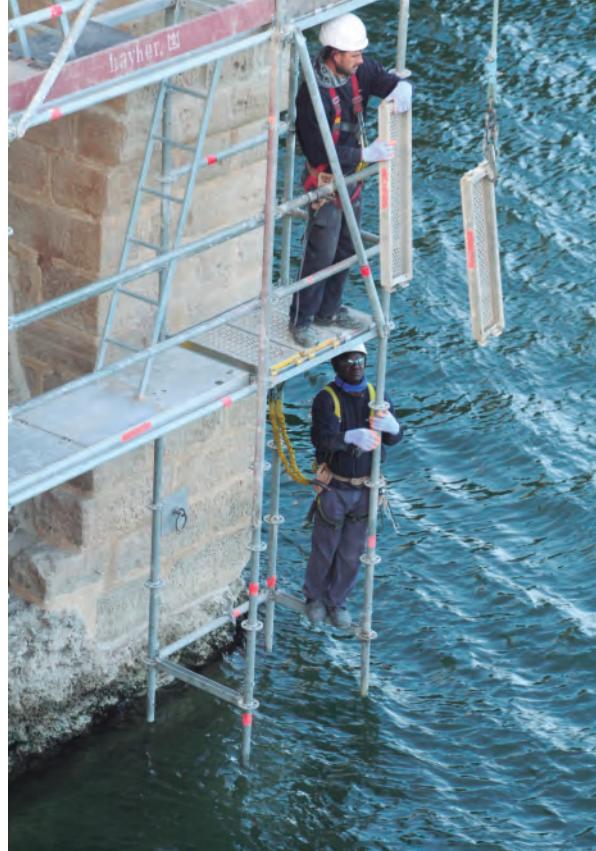

Treballs de restauració de les restes de l'edifici de Santa Susanna

Detall d'ancoratge de mur a roca base posterior

Treballs de desmuntatge de la bastida penjada

Restauració de l'intradós de l'arc gòtic (detall)

Intervenció amb una incidència social important

Si tenim en compte la centralitat urbana de l'àrea d'actuació, la seva situació estratègica en una de les entrades més emblemàtiques d'Amposta, la seva singularitat i els seus elevats valors patrimonials, sorprèn la situació de l'estat original que abans s'ha descrit.

La finalitat de l'actuació plantejada, que desenvolupa les determinacions d'un pla director per a la regeneració ambiental de l'àmbit realitzat paral·lelament, és essencialment revertir aquesta situació de manera efectiva i immediata. Per aquesta raó s'ha intervingut en la millora de la imatge d'aquest tram del front fluvial. Una de les prioritats plantejades, però, ha estat garantir la conservació de les construccions

històriques incloses dintre de l'àmbit d'actuació plantejant una acurada consolidació estructural i restauració i posant-les en valor.

Darrera d'aquesta estratègia hi ha, per un cantó, la voluntat de l'Ajuntament de canviar l'actual caràcter de la zona, dotant-la de la significació i càrrega identitària que hauria de tenir per a la seva població, motivant a la iniciativa privada perquè s'involucri de manera activa en la regeneració urbana de la zona. D'altra banda, la posada en relleu dels valors patrimonials de la façana fluvial d'Amposta i de la seva singularitat tipològica ha d'acabar conformant un potent actiu cultural i turístic lligat, que atregui l'interès de nombrosos visitants i potencii les activitats fluvials al municipi dintre d'aquest camp complementari més desenvolupat (esportiu, pesca, etc.).

Des del punt de vista material, les obres han consistit en la neteja de vegetació, runa i deixalles; en la consolidació i restauració d'elements arquitectònics amb valor patrimonial i en l'eliminació o minimització d'afegits moderns discordants o d'acabats de nivells de qualitat baixa, sense que tot això acabés afectant a l'essència de la morfologia i tipologies originals. També s'ha executat algun treball complex d'estabilització estructural de parts amb estabilitat deficient i l'adequació d'espais associats que fins ara eren impracticables (terrassa sobre l'arc gòtic del castell, mirador sobre baluard carlí, passatge antic sota cases del carrer Victòria, etc.).

Un dels reptes de l'actuació ha consistit en què no només s'actuava sobre espais o edificis públics sinó també sobre propietats priva-

Neteja dels paraments
de la façana fluvial

Treballs verticals de consolidació de paraments

des. Això ha obligat un intens diàleg entre l'Ajuntament i els corresponents propietaris, a l'establiment de solucions consensuades i a la seva protocol·lització a través de nombrosos convenis particularitzats.

Una de les parts més reeixides de l'actuació ha estat la implantació d'una il·luminació ornamental de l'àmbit que ha estat essencial per a realçar els valors i consolidar de manera definitiva el canvi del seu caràcter.

S'ha projectat en aquest sentit una il·luminació molt subtil que posa el focus d'atenció en l'encontre de l'aigua amb la roca del penyal i la part baixa de les edificacions, de major interès patrimonial i històric. S'evita així la contaminació lumínica ambiental i els efectes molestos per als usuaris dels edificis. També s'ha tingut especial cura en què la instal·lació projectada complís els paràmetres pel que fa a l'eficàcia i estalvi energètic. La potència emprada per a la il·luminació s'ha reduït a uns sorprenents només 240 W per a tot l'àmbit.

Acabarem fent referència a la transcendència social que ha tingut per a Amposta aquesta actuació. L'obra ha comptat amb una acceptació unànime dels diferents sectors de la ciutat (popular, polític, tècnic, etc.), ja que ha incidit en elements amb una forta càrrega identitària com són el castell, l'entorn del pont penjat, les ruïnes sobre la cova de Santa Susanna o la imatge característica d'una de les entrades més emblemàtiques de la població.

L'actuació ha suposat, sens dubte, l'inici d'un camí de no retorn en la regeneració i posada en valor d'aquest indret emblemàtic del país. Així, ja està garantida una nova actuació molt més important i en la mateixa línia en la part del castell que s'anomena celòquia (entre el segon i el tercer fossat) i l'activació de la iniciativa s'ha vist confirmada per la voluntat expressada a l'Ajuntament de diferents propietaris de l'àmbit, de rehabilitar els seus edificis. ■

Els autors: Carlos Brull i Andreu Alfonso, arquitecte i arquitecte tècnic respectivament, són socis del despatx Brull & Alfonso Arquitectura i Patrimoni

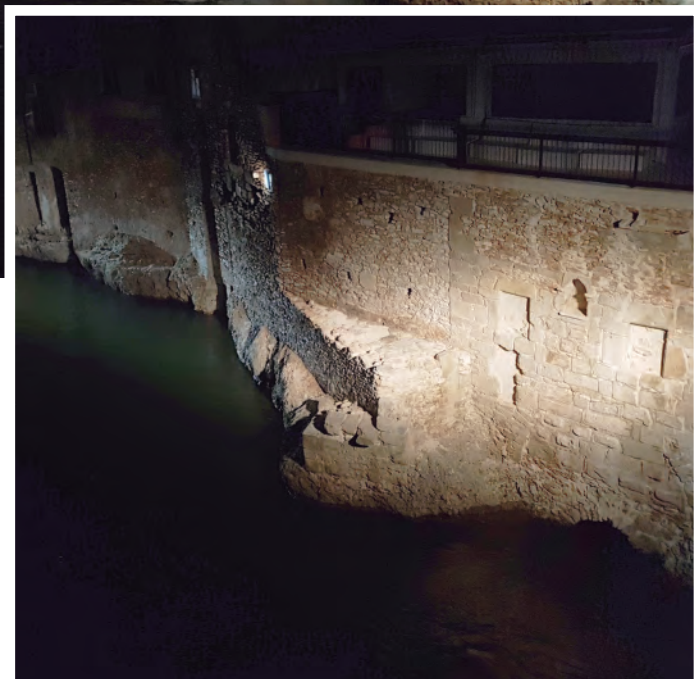
Treballs d'adequació de la terrassa
superior de l'arc gòtic del castell

Una visió nocturna i il·luminada de la zona de l'arc gòtic reflectit al pas de l'Ebre

Vista general del tram del pont i plaça del Poador

Detall de l'edifici
sobre la cova de
Santa Susanna
il·luminat